

ԳՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ
BOOK REVIEW

ԲԱՐԴԱԿԱԶՄ/ԲԱԶՄԱՇԵՐՏ ՊԱՏԵՐԱԶՄ.
ՎԻՍԵՐՆԴԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՀԱՄԱՌՈՏԱԳԻՐ

Արծրուն Հովհաննիսյան

Հայ իրականության մեջ քիչ են ռազմական, ռազմատնտեսական կամ քաղաքագիտական գիտակարգերի այն գիտնականներն ու հետազոտողները, ովքեր կձեռնարկեին, կամ նույնիսկ անգամ փորձ են կատարել ձեռնարկելու *նոր սերնդի պատերազմի* մտահորինվածքի տեսապատկերումը: Արծրուն Հովհաննիսյանի վերջերս լույս ընծայված գիրքը հաճելի անսպասելիությամբ գալիս է որոշ չափով լրացնելու այդ բացը: Այն մասին, որ հին և նոր, այս պարագայում և հեղինակի խոսքերով՝ 6-րդ սերնդի պատերազմի տեսության միտումների մասին դատողություններ անելիս չի կարելի սահմանափակվել լոկ մեկ կամ նույնիսկ մի քանի գիտակարգերում կուտակած գիտելիքներով, հեղինակը հստակ նշում է աշխատության հենց սկզբում: Նրա

խոսքերով, «*պատերազմը անորոշությունների և բարդ անհայտների ամբողջություն է, որտեղ միմյանց գումարվում են ինչպես ճշգրիտ գիտության ու հստակ չափումների գործոնները, այնպես էլ դժվար չափելի, սոցիոլոգիական, հոգեբանական և այլ բարդ հանգամանքներ*»: Հետևապես՝ «*ռազմական գիտությունը միջգիտակարգային է, այսինքն՝ բոլոր գիտությունների և մասամբ մշակութային ժառանգության հանրագումարը*» (էջեր 18, 26):

2022թ. փետրվարին սկսված և առայսօր շարունակվող ռուս-ուկրաինական, 2020թ. Արցախյան 44-օրյա պատերազմի և ոչ վաղ անցյալի այլ ռազմական բախումների դրվագների համեմատական վերլուծության արդյունքում հեղինակը դուրս է բերում արդեն իսկ հասունացման փուլում գտնվող և մոտակա ապագայում իր թները լիարժեք պարզելուն պատրաստ նոր՝ 6-րդ սերնդի պատերազմավարության իր տեսությունը, որին տալիս է «*Բարդակազմ/բազմաշերտ պատերազմ*» անվանումը: Այս տեսությունը զագաթնակետն է աստիճանական կարգով բարդացող մտահայացների այն հիերարխիայի, որի տարրերի

մասին հեղինակի կողմից օրիգինալ մշակված սահմանումներ են պարունակում ինչպես իր նախորդ աշխատությունները, այնպես էլ սույն գիրքը: Մասնավորապես, Ա. Հովհաննիսյանը նոր տեսության հիմքում դնում է 4-րդ արդյունաբերական հեղափոխությունը, որի դարաշրջանում *«ուղղահայաց ինստիտուտներին գալիս են առնվազն լրացնելու, եթե ոչ փոխարինելու փոխադարձ կապվածության ինստիտուտները»* (էջ 13):

Դեպի նոր պատերազմի տեսություն տանող մտավոր աստիճանակարգում հաջորդ կառուցվածքային տարրը էլեկտրակրակային մարտն է, որն *«իր կառուցվածքով համագործակցին, նույնիսկ համահարթակային մարտ է, որին մասնակցում են պատերազմավարման բոլոր հարթությունները (ցամաք, օդ, ծով, տիեզերք, կիբեր, իմացական կամ կոգնիտիվ), բոլոր գորատեսակները, դա անելով էլեկտրոնային հիմքով, առաջանցիկ տրամաբանությամբ և ցանցային կապով»* (էջ 38): Էլեկտրակրակային մարտի խոցման միջոցների կիրառման համար հետախուզական տվյալների հայթայթումը, որոշումների ընդունումը և մարտի կառավարումն ու ղեկավարումը դարձնում է Ցանցակենտրոն պատերազմավարման միջոցներով, որ առաջնահերթ ամերիկյան ռազմական մտքի ու տեխնոլոգիաների ծնունդ է և ըստ հեղինակի՝ հիմքում ունի կառավարման ցանցեր, *«որոնք զուտ կառավարումից վերաճել են մտածողության, գործողությունների, միջոցների ցանցերի»* (էջ 75): Զարգացնելով միտքը և որպես պատերազմի նոր տեսությանը տանող վերջին քայլ, հեղինակը տալիս է իր յուրօրինակ Ցանցահարթակակենտրոն եզրույթի սահմանումը, որը հարվածային միջոցների, հարթակների և ղեկավարման ու կառավարման նոր մոդելի միասնությունն է, *«որը բազմաշերտ/բարդակազմ պատերազմի կոնվենցիոնալ ու բարձրորակ գործիքակազմի ամբողջությունն է»* (էջ 108):

Նշված ենթատեսությունները հեղինակին թույլ են տալիս բյուրեղացնել Բարդակազմ/բազմաշերտ պատերազմի տեսության սահմանումը, որը, ըստ նրա, հանգում է կոնվենցիոնալ, կիբերդային (կիբերի և հիբրիդայինի միաձուլումը) պատերազմների, կանոնավոր և անկանոն գորքերի, մարտավարության, գծային և ոչ գծային լուծումների, ռոբոտացված համակարգերի և բարոյապես հնացած զինատեսակների (օրինակ՝ Մոսին հրացանի), սովորական արկերի ու գերձգրիտ օդային հարձակման միջոցների (ՕՀՄ) միաժամանակյա կիրառման սիմբիոզին՝ այդ սիմբիոզի մանրակրկիտ պլանավորման, ողջ հասարակությանը դրան մասնակից դարձնելու և ռազմագործողությունների բարդագույն կառավարում իրականացնելու մշակույթով հանդերձ (էջ 188):

Չափազանց արժեքավոր է հեղինակի կողմից նոր տեսության համար առաջարկվող քաղաքականությունների, ռազմավարությունների, օպերատիվ արվեստի ու մարտավարության յուրօրինակ կառուցակարգը: Մասնավորապես, արժեքավոր նորույթ է պետական քաղաքականության, մեծ ռազմավարության, ռազմական ռազմավարությունների (ընդ որում, տաբերակում է դրվում միջին ռազմավարության և թատերաբեմի ռազմավարության միջև), օպերատիվ արվեստի և մարտավարության փոխհարաբերությունների մասին դիագրամը, որտեղ հատկանշական է օպերատիվ արվեստի սերտաճումը ռազմական ռազմավարությունների և մարտավարության հետ (էջ 12):

Ռազմավարությունների և քաղաքականությունների այս ամբողջության մեջ հեղինակը հանդես է գալիս մի հակասական պնդումով, ըստ որի՝ քաղաքականությունը չպետք է խառնվի ռազմագործողությունների իրականացման մեթոդներին և ձևերին (էջ 17), այսինքն, ըստ էության, քաղաքական ղեկավարությունը պետք է ասի թե ինչ անել, իսկ զինվորականները կորոշեն թե ինչպես դա անել: Մակայն ռազմական գիտության միջգիտա-

կարգային բնույթի և պատերազմի բազմաթիվ փոփոխականների մասին նախորդիվ նշված կանխադրույթի հիմա վրա, հեղինակը մեկ այլ տեղ իրավացիորեն փաստարկում է, որ «բարձրագույն զինվորական ղեկավարները միայն զուտ ռազմական գիտելիքներով ու կրթությամբ հաճախ չեն կարողանում ղեկավարել ռազմավարական օղակը և ցանկալի է նրանք լինեն համակողմանի կրթված ու զարգացած (էջ 20)։ Բայց եթե զինվորականները պետք է լինեն համակողմանի կրթված ու զարգացած, այսինքն՝ ունենան ռազմագիտությունից անդին սփռվող գիտելիքների պաշար, ապա, նույն տրամաբանությամբ՝ քաղաքական գործիչները նույնպես կարող են ժամանակի ընթացքում գիտելիքներ ձեռք բերել ռազմական գործից։ Իմ կարծիքով, քաղաքական ղեկավարությունը, որպես նվազագույն միջամտություն, պատերազմավարման և դրան նախորդած բանակաշինության հարցերում հստակ պետք է սահմանի կաշկանդող հանգամանքները՝ այսինքն՝ ինչ պետք է պարտադիր անել, և սահմանափակումները, այսինքն՝ ինչ չանել ցանկացած պարագայում։ Բանակի վերակազմավորման փուլում որպես կաշկանդող հանգամանքների օրինակներ կարող են լինել այս կամ այն ռազմական կարողությունը կամ կառուցվածքային միավորը, ենթակառուցվածքը պահելն ու չլրճատելը, իսկ պատերազմի ժամանակ՝ այս կամ այն ուղղությամբ հարձակվելը կամ այս կամ այն տեղամասը ամեն գնով պահելը։

Հեղինակի ամենագործուն տեսական ներդրում արդի փուլի ՀՀ բանակաշինության մեջ, «արևմտյան» և «խորհրդային» ռազմական դպրոցների համադրումն ու հակադրումն է։ Մասնավորապես, ըստ հեղինակի, *Խորհրդային դպրոցը մեծ տեղ էր տալիս օպերատիվ արվեստին և շատ հարցեր կոնկրետացնում հստակ ալգորիթմներով, մինչդեռ արևմտյան դպրոցը դրան ավելի շատ նայում էր որպես արվեստ և խուսափում մաթեմատիկական կոնկրետություններից*։ Հայկական ռազմագիտական դպրոցը ևս, ըստ հեղինակի, ընտրելով է *արևմտյան* մոտեցումը։ Այս պնդման համար հեղինակի բերած պատճառներից ինձ համար ամենահամոզիչն այն է, որ, ըստ նրա, մեր ազգային մտածելակերպն ավելի ազատ է, որը մեզ առաջնորդում է իրական կյանքում (էջեր 14-15)։ Ի տարբերություն կառավարման ոլորտում խորհրդային «*ցույց տուր-թույլատրիր-վերահսկիր*» սխեմայի, Արևմուտքում գործել է և շարունակում է գործել «*ստիմուլացրու-վստահիր-հետևիր*» փիլիսոփայությունը (էջ 30)։ Այս փոխհարաբերությունների բանալին փոխվստահությունն է, և դրա բացակայությունը բերում է միկրոկառավարման, որը կապի բացակայության դեպքում դուրսին կերպով կարող է խաթարվել՝ կառավարումը վերածելով քառսի։ Միաժամանակ՝ խիստ վերահսկողության համար գործում են մի շարք լրացուցիչ կառավարման օղակներ, որոնց գործառնությունը լրացուցիչ, շատ անգամ զգալի նյութական ռեսուրս է պահանջում։

Մեծ տեղ հատկացնելով հայկական բանակաշինության գործում օդուծի զարգացմանը, Ա. Հովհաննիսյանը իրավամբ նշում է, որ ռազմավարական և օպերատիվ մակարդակում օդային գերակայություն ստանում են ոչ թե ԱԹՄ-ներով, այլ առաջնահերթ կործանիչ ինքնաթիռներով (էջ 58)։ Միաժամանակ, ռազմագործողությունների ցամաքային տիրույթում հեղինակը առանձնացնում է վերգետնյա զինուծի հետևյալ երեք շերտերը. «*հակառակորդի տարածքում կռվող հատուկ նշանակության ուժեր, յուրային տարածքի խորքում հակառակորդին հալածող աշխարհագոր և վերջապես՝ պետության սահմանին կամ կարևոր հանգուցային կետերում կռվող կանոնավոր զորք։ Ընդ որում, դասական մարտավարական կառուցվածքային մեծ միավորները պետք է կարողանան կիսվել և առանձին-առան-*

ձին գործել նաև անկանոն մեթոդներով, իսկ հավաքական դառնալու դեպքում՝ արագ անցնել դասական մարտերի» (Էջեր 83, 101):

Բանակաշինության և պաշտպանության կառավարման ոլորտներում կարծրատիպային մտածելակերպից ձերբազատվելու համար հեղինակը հիմնավոր փաստարկներ է բերում այն մասին, որ «փոփոխությունների արագ դինամիկան, հզոր և ինքնուրույն անհատառաջնորդները պահանջում են ռազմավարական քայլերի արագություն ու ճկունություն, որը բնորոշ չէ դասական պետական համակարգերին: Եթե ավանդական մեթոդներով կատարվեն պետության ՁՈՒ-ի կամ անվտանգության համակարգի բարեփոխումները կամ որևէ զինատեսակի ստեղծման ու կիրառման բոլոր քայլերը, ապա գրեթե միշտ դրանք ուշացած կլինեն, քանի որ պետական համակարգերը սովոր են դանդաղ ու ուղղահայաց աշխատանքի» (Էջեր 87-88): Հակառակ գործելակերպ կարող են որդեգրել, շատ ավելի ճկուն կարող են լինել բաց հասարակությունները միայն, որտեղ անհատներն ու կազմակերպությունները կարող են շղթայազերծել իրենց ողջ ստեղծարար ներուժը, և այդպիսի հասարակություններ ունենալը հատուկ է ժողովրդավարական հասարակարգերին: Մինչդեռ, դժվար կլինի չհամաձայնել հեղինակի հետ առ այն, որ «ռուսական, չինական, պարսակական և ավտորիտար այլ համակարգերը չեն կարող զինված ուժերի մեծ զարգացում ապահովել» (էջ 93):

Սրա հետ մեկտեղ, ՀՀ պարագայում հարկավոր է հնարավորինս ապակենտրոնացնել կառավարումը, շատ որոշումներ ԱԺ և Կառավարության հաստատման մակարդակից իջեցնելով մեկ-երկու մակարդակ ներքև և թողնելով պաշտպանության նախարարի և ՁՈՒ ԳՇ պետի հացեցողությանը: Միաժամանակ, պետության անվտանգության համակարգի կենսունակության կարևորագույն ցուցիչներից մեկը պահեստագորային համակարգի ճկունությունը և կայունությունն է: Պետությունը պարտավոր է մշտապես ապահովել որակյալ պահեստագոր՝ տարբեր խնդիրների կատարման համար նախատեսված ամենաբազմազան ստորաբաժանումներ, սակայն նման պահեստագոր կարելի է ապահովել միայն համապարփակ համակարգի միջոցով, երբ քաղաքացին կամավոր հոգում է իր զենքի խնդիրը և մարտական նվազագույն պատրաստությունը» (Էջեր 87-88, 93, 95, 99-100):

Կարծում եմ, որ ռազմաքաղաքացիական հարաբերությունների տիրույթին վերաբերող և վերոնշյալ երկու պարբերություններում հիշատակված փաստարկները կարճաժամկետ հեռանկարում հանդիսանում են ՀՀ անվտանգության և պաշտպանության ոլորտների բարեփոխման հարցում այս գրքում բերված ամենաարժեքավոր դրույթները: Եվ եթե տեխնոլոգիական լուծումները պահանջելու են նյութական միջոցների զգալի ներդրումներ, ապա ՀՀ ՁՈՒ ռազմական և ՀՀ ՊՆ կորպորատիվ մշակույթի փոփոխությունը կարելի է իրականացնել առանց լուրջ ֆինանսական ծախսերի: Եղած սահմանափակ ռեսուրսներով ՀՀ ՊՆ անվտանգության և պաշտպանության համակարգերի ՕԳԳ-ի և ռազմական արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված այս գործնական առաջարկություններն են, որ կազմում եմ Արծրուն Հովհաննիսյանի հեղինակած «Բարդակազմ/բազմաշերտ պատերազմ. VI սերնդի պատերազմի համառոտագիր» գրքի ամենամեծ ներդրումը դեռևս սաղմնային վիճակում գտնվող հայկական ռազմական գիտության մեջ:

Ժիրայր Ամիրխանյան

պահեստագորի գնդապետ,

քաղաքագիտության թեկնածու (ԱՄՆ),

ՀՀ ՊՆ խորհրդական, zhirayr.amirkhanyan.am@nps.edu